

օրինակէն, որ՝ ինչպէս գրած եմ արդէն¹, ընդօրինակուած է Կ. Պոլսոյ մէջ, 1772 թուին, Հսկ. տեմբերի 20ին, Չարբարիս Կաղզուանցիին առաջին Պատրիարքութեան ժամանակ:

Անշուշտ այս Յիշատակարանները չեն, որ ներկայ ձեռագիրս մեր ուշադրութեան առարկայ ըրին, ոչ. ձեռագիրս ունի կարեւոր կէտ մը, որով կը տարբերի մինչեւ ցարդ ծանօթացուցած Օգուս Բժշկութեան օրինակներէն:

Չեռագրին մէջ Յառաջարանութեան վախճանը դժբախտաբար չենք կարգար Պուշիմ Սերաստացոյն այն իրիտ կարեւոր Յիշատակարանը, զոր կը պարունակէ Պալաթի օրինակը². այդ Յիշատակարանով Ղալաթիոյ ձեռագիրս աւելի յարգի պիտի ըլլար մեզի, թէեւ առանց անոր ալ նուազ կարեւոր չէ այն:

Եթէ չունի Պուշիմի Յիշատակարանը, ունի ուրիշ բան մը, զոր չունին մեր տեսած միւս օրինակները:

Տէր Կիւրեղէ Յիշատակարանէն անմիջապէս վերջը, կը կարդանք, Պուշիմի Սերաստացիէն այն բժշկական օտանաւորը, զոր առաջին անգամ Բաշմեյի Տրատարական է ժամանակին, եւ ես ալ երկրորդ անգամ³ Տրատարական տարույս մէջ⁴: Առաջին անգամն է որ այդ օտանաւորը ձեռագիր կը կարդանք, եւ այս իսկ կը յայտնէ, որ Պուշիմի բաց ի իւր Յիշատակարանին, Ամիրտովլաթայ Օգուս Բժշկութեան Յառաջարանին կցած է նաեւ իւր ռոտանաւորը, զոր աւելորդ կը համարիմ գինէլ հոս, քանի որ դեռ նոր Տրատարական է:

Ահա Ղալաթիոյ օրինակին միակ առաւելութիւնը, որ ուրիշ կէտերով չի տարբերիր ընտ միւսներէն:

Բերա, 14. Նոյնմընք 1899:

ՅոթԹ. ՎԱՀՐԱՄ Թ. ԹՈՐԳՈՐԾԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՅՈՎԱԾԺՈՒՆ ԳՐԱՐԳԻՆ Վ., Մխիթար Սասնեցի (Կերմանցի) 1260?—1337: Վաղարշապատ, տպ. Էշմ. 1899. 8 էջ 32: Գինն է՝ 15 Կ.:

Մխիթար Սասնեցի ԺԳ. դարու անձ է, որ՝ որչափ իր ժամանակ մեծ հռչակ ուներ՝ մինչեւ յառաջ ներբողեանի արժանաբաւ Յայրմուռնոյ մէջ, յետոյ այնչափ մոռցուած եւ աննշան մատենագիր

մը համարուած է որ մատենագրութեան պատմութեան մէջ հազիւ անունը միայն կը յիշուի առանց յիշատակութեան որ եւ է գրուածքի եւ առանց կենսագրական տեղեկութեան. (տես այսպէս նոյն իսկ Չարբ. Հայկ. Հին Գալ. տպ. 1897, էջ 768): Յովսէփան Գ. Վ. այժմ Ե. յաղորդէ է փոքրիկ գրութեամբ, որ նախնադար ըլլա տեսած էր՝ «Արարատ» թերթին մէջ (1899, Գ—Դ, էջ 158—167), լեղձնիկ այս թերթին եւ ճոխ տեղեկութիւններ տալ նոյն անձին կենաց եւ գործունէութեան մասին. Գրութեան մեծ մասն է ըստ այսմ Սասնեցւոյ կենսագրութիւնը (էջ 3—26), Ճիշդապէ՛ Մկրտչի Մեծօփեցւոյ գրած յիշեալ վարդապետին կենսագիրն:

Սասնեցի կրկին կենսագիրներ ունեցած է, Դանիէլ եւ Մկրտչ Մեծօփեցիներն, երկուքն ալ իւր աշակերտները, Առաջնին է այն ներբողեանը, զոր յիշեցինք եւ որ ըստ այսմ շատ յաճախ կը գտնուի, մեր մատենագրութեան մէջ քանի մ'օրինակ (տես «Յուլյակ», էջ 76, 539, 544 եւ 898.) եւ որ Յայրմուռնոյնը ապագրութեանց մէջ ալ առաւելու է (այսպէս տպ. Գ. Պ. 1834, Ա, 148): Այս ներբողեցի մէջ սակայն կենսագրական մասը քիչ բան է, զոր ուրիշ անէր բ. քաղելով հաղորդած ենք. (տես «Յուլյակ», 75): Հին հեղինակ կ'առանձնանք Դանիէլ վարդապետ, իսկ ներբողեցին կրկին սրբաբող՝ Գրեգոր վարդապետ (Նալաթիէն թերեւս): Ներբողքն է Մկրտչի Մեծօփեցւոյ՝ «Պատմութիւն հաւատարի եւ համառօտ Մխիթար վարդապետին», զոր այժմ ըլլա հանած է հեղինակը՝ Յովսէփան վր. (էջ 27—32), որ բաց աստի առաջին ունենալով Սասնեցւոյ ԺԵ ճառերն ալ՝ շատ տեղեկութիւններ ալ կրցած է քաղել անոնցմէ: Ասով իւր ներկայացուցած կենսագրութիւնը կրնայ բաւական լիակատար համարուիլ, Գլխաւոր կէտերը կ'ամփոփենք յաջորդաւ:

Սասնեցի, որ յետոյ Մեծօփոյ վանաց նշաւաւոր դէմքերէն եղաւ, — մինչեւ իւր ժամանակակիցներէն՝ «առաւելածնորհ եւ բանիւնու վարդապետ», — քաջ հռետոր Հայոցն, նաեւ «տիեզերայայ վարդապետ» կոչուի շափաղաղացութեամբ, — ծնած է Սասնոյ գաւառը (— այսպէս ուղղելու է մեր Թ. 10 ձեռագիրը «... գաւառէն Սասնոյ» դարձը) —) հօր մահուանից ետք փոխադրուած «Երկիրն Ապահունեաց ի դիւղն որ կոչի Կերմանց» (Թ. 70 Գերմանց), ուստի կը կուլուի նաեւ Կերմանցի, բայց նաեւ «Բանահիւս», Ծածած ըլլալու է մերձաւորապէս 1260ին, վասն զի յիշեալ Մկրտչի համեմատ, երբ «Դեռ եւս մօրուք ոչ եւս էին բունս աւալ յերեսն նորայ», ուստի բնիք իւր 20 տարեկան, քաջ Մխիթար աշակերտիլ (1281ին) Երեւանի Մշեցւոյ ի Գլաձոր, ուր երեւ տարի աշակերտելն ետք՝ մուսաւերուս († 1284, տես Ավրան, «Մխիթար», էջ 131.) եւ անոր տեղ յաջորդեց Եսայի Նշեցի: Անցողակի բնիք Եր Մխիթար տաղաւի պատանի, Գլաձոր կամ Աղբաղ վանք գալէն յառաջ, քահանայ ձեռնադրուած էր քաղցրեղանեաց խաչատուր եպիսկոպոսէն: Առաւմալից էին Սոսի փաննոս եւ Յովհաննէս (Արժիշցի Ռոմբակեր), ըստ ներբողագիր Դանիէլի՝ ուսումնակից էր նաեւ

1 Հոգեւ Եւրօրէյ թի. Եւրօրէ 1899, էջ 201—203:

2 Հոգեւ Եւրօրէյ, Թի. Պարիս 1899:

3 Անդ: